

COVID 19 SALGINI SÜRECİNDE DEĞİŞEN DİNAMİKLER ÜZERİNDEN YENİ KAMUSAL ALAN OLASILIKLARI

Arife KOCA

Eskişehir Teknik Üniversitesi, Türkiye
arifekoca@eskisehir.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-1739-1699

Osman TUTAL

Eskişehir Teknik Üniversitesi, Türkiye
ototal@eskisehir.edu.tr
https://orcid.org/0000-0003-1454-5514

<i>Atf</i>	Koca, A. ve Tural, O. (2021). COVID 19 SALGINI SÜRECİNDE DEĞİŞEN DİNAMİKLER ÜZERİNDEN YENİ KAMUSAL ALAN OLASILIKLARI. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 11 (2), 360-377.
------------	--

ÖZ

Küresel ölçekte yaşanan salgın süreci; ortaya çıktığı sağlık alanıyla birlikte eğitimden turizme, üretimden tüketime gündelik yaşamı doğrudan etkilemiştir. Bu etki o kadar büyük olmuştur ki, 2020 yılının ilk yarısından itibaren başlayan normale dönme sürecinde normal tanımı değişmiş, yeni normal olarak tanımlanmıştır. Yeni normal, bireyin gündelik yaşam alan ve sınırlarını değiştirmiş, konut iç mekânlarından kamusal dış mekânların kullanımına değin geçici bile olsa sınırlamalar getirmiştir. Mekâna ilişkin kullanım şeklinin değişmesi, mekânla ve mekânı kullananlarla olan ilişkileri, iletişim şeklini ve etkileşimi de değiştirmiştir. Gündelik yaşamda kurulan ilişkiler ve etkileşimler, kamusal mekâna getirilen sınırlılıklar nedeniyle neredeyse konutlar üzerinden kurulmaya başlanmıştır. Eğitim, çalışma, eğlence, ticaret, uzaktan ve dijital ortamda yapılarak davranışlarımızın ve sosyalleşme şeklimizin değişmesine neden olmaktadır. Salgın sonrası insanların sosyalleşme şeklinin ve yaşam tarzının değişmesi; fiziksel kamusal ve sanal kamusal alan kullanımlarında da değişiklikler meydana getirmektedir. Kentin dinamiklerinin değişmesiyle birlikte, bu alanların tasarımlarının yeniden düşünülmesi ve yaratıcı çözüm önerileri geliştirilmesi gerekmektedir. Covid 19 salgını sürecinde yapılan mekânsal çalışmaların farklı açılardan ele alındığı ve çok boyutlu olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, daha önce yapılan çalışmalar analiz edilip konuya farklı bir çerçeveden odaklanılarak, salgın sürecine kamusal mekâna yönelik yaklaşımlar ve olasılıklara yönelik öneriler geliştirilerek katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışmanın yöntemi, literatür araştırmaları üzerinden yapılan tartışmalar doğrultusunda, fiziksel ve sanal kamusal alanın örnekler üzerinden değerlendirilmesi olarak belirlenmiştir. Salgının kentsel ortamlar üzerindeki etkisine yeni bakış açıları geliştirmek, kamusal alan üzerindeki uzun vadeli etkilerinin neler olabileceğini anlamak ve Covid 19 önlemlerinin ve getirilen yönergelerin sonuçları doğrultusunda geliştirilecek sosyo-mekânsal etkileri kavramak için araştırmalar yapmak hedeflenmiştir. Bu nedenle çalışma kapsamında; kentsel mekânlarda salgının etkileri anlaşılmasına çalışılarak, yapılı çevrede ve sanal ortamda meydana gelen yeni kamusal alan olasılıklarının; kamusal alan kavramının niteliği ve tarifini nasıl değiştireceği tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Covid 19, Kamusal Alan, Dijital Ağlar, Sanal Kamusal Alan

THE POSSIBILITIES OF THE NEW PUBLIC SPACE THROUGH CHANGING DYNAMICS DURING THE COVID 19

ABSTRACT

The epidemic process experienced on a global scale, together with the health field in which it emerged, directly affected daily life from education to tourism, from production to consumption. This effect has been so great. Even the process of returning to normal starting from the first half of 2020 has been defined as the new normal. The new normal has changed the individual's daily life space and boundaries and imposed restrictions on the use of public exteriors from residential interiors. The change in the use of the space has also changed the relations, communication style, and interaction with space and those who use the space. Relationships and interactions established in daily life have started to be realized almost through residences due to the limitations on public space. Education, work, entertainment, commerce has been started distance and digital environment. This situation causes to changes in behaviors and the way they socialize. The change in the way people socialize and lifestyle with the epidemic causes transform in the use of public and private spaces. As the dynamics of the city change, these areas need to rethink the designs and develop creative solutions. Spatial studies on the Covid 19 pandemic process are approached from different aspects and it is seen that the studies are multidimensional. In the study, these different views are analyzed and the paper is focused from a different framework. It is aimed to contribute to the epidemic process by developing suggestions for public space approaches and possibilities. The method of the study is determined as the evaluation of physical and virtual public space through examples in accordance with literature researches and discussions. It is important to develop new perspectives on the impact of the epidemic on urban environments and to understand what the long-term impacts could have on the public sphere. And then, it is aimed to conduct research on the socio-spatial impacts to be developed according to the results of Covid 19 measures. Therefore, within the scope of the study, the effects of the epidemic in urban spaces are tried to be understood. It is discussed how the possibilities of new public spaces occurring in the built environment and virtual environment will change the nature and definition of this concept.

Keywords: Covid 19, Public Space, Digital Networks, Virtual Publicity

GİRİŞ

İnsan, tarih boyunca salgın hastalıkların ortaya çıkış faktörlerinin başında birinci etmendir. Tarım toplumlarının gelişmesiyle, hayvanlardan geçen hastalıklar artmış ve yerleşik hayata geçiş süresince su bulma, farklı yerlerde yaşayan insanlarla iletişim kurma gibi gereksinimler ortaya çıkmıştır. Şehirlerin kurulmasıyla birlikte insanların bir arada yaşaması sonucunda salgın hastalıkların çıktığı görülmüştür (Özden ve Özmat, 2014). Salgınlar, geçmişten günümüze kentsel planlama ve mimari tasarım üzerinde etkili olmuştur. Şehir tasarımlarında kültürel ve teknolojik eğilimlerin yanı sıra, toplumsal düzeni değiştirebilecek düzeyde büyük krizlerin etkilerinin olduğu görülmektedir (Berg, 2020). Covid 19 küresel salgınıyla birlikte tüm dünyanın karşılaşmış olduğu tam da böyle bir bunalımdır. Covid 19, ilk olarak Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkmış, kısa zamanda tüm dünyaya yayılarak birçok insanı etkileyen büyük bir salgın haline gelmiştir (WHO, 2020a). Salgınının ölümcül etkilerinin artmasıyla birlikte, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 tarihinde 'pandemi' ilan edilmiştir. Ülkeler, yayılımı önlemek için son derece katı önlemler almış, ekonomik ve sosyal hayat neredeyse durma noktasına gelmiştir. Covid 19 salgını sağlık başta olmak üzere, eğitim ve öğretim sistemlerini, ekonomik düzeni, siyasal alanı, yaşamın sosyolojik, psikolojik ve sosyal tüm alanlarını etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Meydana gelen değişimleri bireyin sosyalleşme davranışları üzerinden okumak mümkündür. İnsanlar, birbirleriyle etkileşim içinde oldukları alanların kullanımını azaltarak, konut içerisinde birden çok ihtiyacını karşılayabilir hale gelmiştir. Konut dışı mekânlarda ise, sosyal mesafe kurallarına uygun olarak, kontrollü bir şekilde etkileşim halinde

olmaları gereklilikleri ortaya çıkmıştır. Farklılaşan sosyalleşme durumlarının mekâna yansıma biçimleri de tedbirler doğrultusunda gerçekleşmektedir. Mekânla ilişki şeklimiz değiştiği gibi temasımız, etkileşimimiz, birbirimizle olan ilişkilerimiz de değişmiştir. Özellikle kamusal mekânda yerle ve insanlarla ilişkilerimiz doğallıktan uzaklaşmış, spontane gelişen birçok ilişki tanımlanmaya başlanmıştır. Hatta reçetelenmiş, ilişki/etkileşim zamanı, etkileşim türü ne sıklıkla yapılacağı, ne kadar mesafeden yapılacağı vb. durumlarla şekillenmeye başlamıştır.

Covid 19 salgını, insan davranışından günlük yaşama biçimlerine kadar her alanda değişiklikler meydana getirmiştir. Salgınla mücadelede alınan tedbirler doğrultusunda hayatın aşama aşama ve kontrollü bir şekilde normale dönmesi ‘yeni normal’ olarak tanımlanmıştır. Sosyal ilişkilerden aile ilişkilerine kadar her türlü etkileşimde yeni normal çerçevesinde yaklaşımlar geliştirilmesi gerekmektedir. İnsanların nasıl hareket edeceği, ihtiyaçlarını nasıl karşılayacağı belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bunun yaşam alanlarımız olan konuttan başlayıp konut dışı mekâna/mekânlara, kamusal mekâna geçişi hiyerarşik olarak ifade edilebilir. Sosyal etkileşimin en yoğun olduğu kamusal alanlarda ise yeni bir yaşam biçimi ve kurallar geliştirilmesi gereklilikleri ortaya çıkmaktadır. Açık alan tasarımlarının halkın kullanımına uygun şekilde düzenlenmesi gerekliliklerini ele alan çalışmada (Nacto, 2020) salgın süresince ihtiyaçların karşılandığı bu alanların kullanım şekillerinin, gelecekteki mekânsal oluşumlar için zemin hazırlayacağı vurgulanmaktadır.

Covid 19 salgınının insan-insan ve insan-çevre etkileşimlerini oldukça etkilediği görülmektedir. Sosyal izolasyon uygulanırken; kişinin doğa ile temasının rahatlatıcı etkilerinin ele alındığı çalışmada (Samuelsson ve diğerleri, 2020) doğayla temasın, kısa vadede insan psikolojisini olumlu yönde etkilediği, uzun vadede ise kentte esneklik tanıyan mekânsal oluşumlar olduğunun önemi vurgulanmaktadır. Salgınla başa çıkmak için, yalnızca kentsel alanlara odaklanmak yerine sistematik bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğinden bahsedilen çalışmada (Ranscombe, 2020) insanların şehirlerden kırsal alanlara göç ettiğinden söz edilmektedir. İnsan yoğunluğunun artmasıyla sağlık hizmetlerinin yetersiz kalması olası hale gelmekte, kasabalara da kentsel ortamlardaki gibi özel yaklaşımlar getirilmesi gerekmektedir. Teknolojinin yoğun kullanımıyla yaşam ve çalışma modellerinin doğasının değiştiği vurgulanan çalışmada (Salama, 2020) salgın sonrası kentin dinamiklerinin ve kentsel hareketliliğin değişmesinin, şehir tasarımları üzerinde önemli rol oynayacağından söz edilmektedir.

Salgınlara karşı toplumun ekonomik, sosyal ve çevresel risklere karşı dirençlerini artırmak ve olası riskleri azaltmak için belirli yollar öneren çalışmada (Litman, 2020) seyahat kısıtlamaları ve izolasyon gerekliliklerinin yerine getirilmesinin trafik sorunlarını ve kirlilik emisyonlarını azalttığına ve çevrenin korunmasına da yardımcı olacağına vurgu yapılmaktadır. Salgının yöneticilere sunduğu fırsatları, orta sınıf ile işçi sınıfı arasındaki artan bölünmeye karşı koymanın önemini ve yoğun şehirlerdeki ulaşım zorluğunun ele alındığı çalışmada (Sennet, 2020) salgın sürecinde toplu taşımanın sağlıklı bir sistem olmadığı, yürüme ve bisiklet kullanımının uygun rotalarda daha sağlıklı olduğu belirtilmektedir. Salgın sürecini “40 yıldan fazla süren şiddetli ve düzensiz neoliberal hafriyatçılığa karşı doğanın bir intikamı olduğunu” savunan görüşler de vardır (Harvey, 2020). Harvey, doğanın intikamı söylemini metaforik olarak kullandığından söz etmekte; Covid 19 salgınının kapitalizm, neoliberalizm, toplumsal ve politik olgularla ilişkisini vurgulamakta ve farklı bir yaklaşım geliştirmektedir. Salgınların halk ve çevre sağlığı ile sınırlı olmadığı, kapitalist sisteme ilişkin olduğunu ele alan çalışmalarda (Hanafi, 2020) virüsün küreselleşmenin yanı sıra insanların tüketim hastalığının sonucu olarak ortaya çıktığından söz edilmektedir. Tüketilen önemli miktarda gereksiz ve lüks nesneye işaret edilerek insanın tüketiciliği ve dünyanın yenileyemeyeceği kaynaklarının tüketiminin salgınlara yol açabileceği vurgulanmaktadır. Tüketim ve salgın ilişkisi bir kısır döngü oluşturmakta; insanlar tükettikçe salgınlar meydana gelmekte, salgınlar meydana geldikçe tüketim artmaktadır.

Sürecin komplo teorisi olduğu üzerine de birtakım çalışmalar vardır. Salgının dijital kapitalizmi daha etkin bir hale getirmek için ortaya çıkarıldığından ve sosyal, kültürel ve politik

organizasyonlara zarar verici etkilerini ele alan çalışmalarda Klein (2020), teknoloji şirketlerinin erişimlerini ve güçlerini genişletme fırsatı yakaladığından bahsedilmektedir. Ayrıca dijital kapitalizmin ortaya çıkması ve genişlemesiyle birlikte tüm insanlığı etkilendiğinden ve insan davranışının gözlemlenmediği yerlerin giderek azaldığından söz edilmektedir. Zuboff (2015), dijital kapitalistler tarafından kullanılan güç ve otorite biçimlerinin, bireyleri yönetme ve kontrol etme yeteneği olarak tanımlanamayacağını vurgulamaktadır.

Yasakların başladığı dönemde birçok yerel yönetim, çevresel inşaat faaliyetlerini ve yol bakım çalışmalarını yapmıştır. Dünya genelinde, salgın süresince suç oranlarında ciddi ölçüde azalma görülmüştür (Fattah, 2020). Hava kirliliğinde büyük bir düşüş tespit edilmiştir (European Environmental Agency, 2020). Covid 19 salgınının, sağlık hizmetleri, ekonomi ve sosyal ilişkiler dâhil olmak üzere toplumsal yaşam üzerinde meydana getirdiği değişimler yadsınamamaktadır. İşletmelerin kapanması ve sosyal mesafe kuralları gündelik yaşamı; ticaret, turizm gibi farklı yönlerden de etkilemektedir. Kamusal mekânın kullanılmama durumunun farklı avantajlar barındırdığı gözlemlenmektedir fakat diğer bir yandan da ekonominin kaynağının ve gündelik yaşamın sürmesi gerektiği üzerine de çalışmalar yapılmaktadır.

Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Yapılan çalışmalar incelendiğinde kent ve doğa ilişkisi, topluluk planlamaları, alınan önemlerin kentsel ve sosyo-mekânsal etkileri, ulaşım ağları, trafik sorunları, kirlilik emisyonları, kırsal alanlar üzerine öneriler gibi çok farklı açılardan ele alındığı görülmektedir. Covid 19 ile ilgili mekânsal çalışmaların çok boyutlu olduğu görülmektedir. Salgın süresince meydana gelebilecek kamusal alan ihtimallerini ortaya koyan, nitel bir araştırma olan bu çalışma; literatür araştırmaları üzerinden görüşleri analiz edip fiziksel ve sanal kamusal alan olasılıkları üzerine odaklanmaktadır. Kamusal alanlarda, mevcut durumdaki ilk gözlemler ve örnekler doğrultusunda meydana gelebilecek ihtimallerin tartışılması hedeflenmektedir.

Çalışmanın yöntemi; salgın sürecinin kamusal alan üzerindeki sosyo-mekânsal etkilerinin; fiziksel ve sanal kamusal alanlarda meydana getirdiği (getireceği) değişimler gözlemlenerek, mevcut durumda yapılan öneriler ve örnekler üzerinden değerlendirmek ve okumaktır. Covid 19 salgını süresince yapılan çalışmalar incelendiğinde, fiziksel ve sanal kamusal alan üzerine çalışmalar yapılmadığı görülmektedir. Bu çalışmada Covid 19 salgınının fiziksel ve sanal kamusal alanlar üzerindeki yansımaları incelenerek, bu alanlarda meydana gelebilecek ihtimalleri tartışması bakımından ve kentsel mekâna yönelik yaklaşımlar ve öneriler geliştirilerek ileride yapılacak olan çalışmalara katkı sunması açısından değerlidir. Çalışma kapsamında; kentsel mekânlarda salgının etkileri anlaşılmasına çalışılarak, yapıllı çevrede ve sanal ortamda meydana gelen yeni kamusal alan olasılıklarının; kamusal alan kavramının niteliği ve tarifini nasıl değiştireceği tartışılmaktadır.

- Covid 19 salgınının kamusal alanlar üzerindeki uzun vadeli etkilerinin neler olabileceğini tartışmak
- Salgının kentsel ortamlar üzerindeki etkisine yeni bakış açıları geliştirmek
- Covid 19 önlemlerinin ve getirilen yönergelerin sonuçları doğrultusunda geliştirilecek sosyo-mekânsal etkileri kavramak için araştırmalar yapmak hedeflenmiştir.

Salgın sürecinin etkileri, ürün tasarımıyla peyzaj tasarımına, mekânsal her türlü mimari tasarımdan kent planlamaya kadar farklı ölçeklerde görülmektedir. Plan kararlarında, organizasyonda ve mekân kurgusunda izlerini görmek olası bir hal almaktadır. Sürecin bize ne getireceği bilinmemektedir. Mekânın paylaşımını zorunlu olarak yitirilmesi durumunda, kamusal alanın herkes için olma durumunu da ortadan kaldırmaktadır. Hâlbuki sosyal ve ekonomik etkileşimler, kamusal alanın/mekânın ayırt edici özelliğidir. Buna karşın salgınla birlikte; sosyal etkileşimlerin ciddi şekilde sınırlanması ve kamusal alanın ortadan kalkması söz konusudur. Bireylerin birbiri ile etkileşim ve iletişim kurması sosyal uzaklaşma yoluyla önlenmeye çalışılmaktadır. Bu durum kentin dinamiklerini değiştirmekte ve yeni kamusal alan olasılıkları sunmaktadır. Bununla birlikte; gelecekteki olası senaryoların ihtiyaçlarına cevap veren yeni mekânsal organizasyonlar sanal

ortamda geliştirilmeye ve değiştirilmeye başlanmıştır. Kamusal alanların sanal ortamda var olmaya başlamasıyla birlikte bu durumun etkilerinin kamusal alan tanımında nasıl değişiklikler meydana getireceği bilinmemektedir. Bu nedenle salgın süresince değişen ihtiyaçların; algıların, yeni yaşam koşulları aracılığıyla fiziksel ve sanal mekâna yansımalarının etkileri incelenerek; oluşturulan kamusal alan tanımının, potansiyelinin, niteliğinin ve işlevselliğinin sorgulanması hedeflenmektedir.

Literatür araştırmaları üzerinden yapılan tartışmalar doğrultusunda fiziksel ve sanal kamusal alanın örnekler üzerinden değerlendirilmiştir. Küresel salgın sonrası için kentsel/kamusal alan tasarımları bağlamında pek çok soru ve senaryolar üretilebilir. Salgının kamusal alanlar üzerindeki uzun vadeli etkileri kamusal alanın gelecekteki kullanımını, tasarımını ve algısını değiştirebilir. Covid 19 salgını kamusal alan kullanıcı ilişkisini temelden etkileyebilir. Gündelik hayata yansıyan durumlar üzerinden ve kişisel mesafe sınırları göz önünde bulundurularak en hızlı ve pratik çözüm önerileri geliştirilmektedir. Salgın süreci henüz tamamlanmamıştır ve virüsün evrimiyle bile birtakım gelişmeler yaşanabilmektedir. Süreç yaşanarak planlamalar yapılmakta, salgının etkileri net bir şekilde tanımlanamamaktadır. Bu sebeple salgının kamusal alan üzerindeki uzun vadeli etkileri belirsizdir. Bireyin geliştirdiği yeni sosyal davranış şekillerinin kalıcı mı geçici mi olacağı da bilinmemektedir. Bu çalışma, süreç içerisinde oluşabilecek fiziksel ve sanal kamusal alan ihtimallerine odaklanmakta, sanal ortamda geliştirilmeye başlanan kamusal alanların kullanımının fiziksel kamusal alanların kullanımını değiştirip değiştiremeyeceği üzerine tartışmalar sunmaktadır. Bu bağlamda, ileride yapılacak olan kamusal alanların salgın afet gibi etmenlerin de göz önünde bulundurularak tasarlanması gerekliliklerinden, yeni bilgi ve teknolojilerin sağladığı araçlarla yeni deneyim biçimleri sunan sanal ortamların, işlevsel bir kamusal alan tanımlayarak, dünyaya dair deneyim ve pratiklerimizi değiştirebileceğinden söz etmektedir.

Tarihteki Salgın Süreçlerinin Kentlere ve Mekâna Etkisi

Tarihsel süreç boyunca salgın süreçleri kentleri büyük ölçüde etkilemiş ve görüldüğü her dönemde, kentler üzerinde kalıcı dönüşümlere sebep olmuştur. Dünya tarihinde salgınlar, yönetim ve yaşam şekillerinde büyük ölçüde değişimler meydana getiren, küresel etkiler yaratan sağlık olayları olarak tanımlanmaktadır (Türkiye Bilimler Akademisi, 2020). Covid 19 salgınının kentler üzerinde meydana getireceği etkiler öngörülme çalışılarak, kentsel/kamusal alanların salgın koşullarında yeniden düşünülmesi gerekmektedir. The World Cities Report 2020'de Covid 19 küresel salgınındaki vakaların %90'ından fazlasının kentsel alanlarda meydana geldiğinden ve şehirlerin Covid 19'un merkez üssü olduğundan söz edilmektedir (UN-Habitat, 2020). Covid 19, dünyanın hemen hemen her köşesine, önce büyük şehirlere ve daha sonra uzak kırsal alanlara yayılmıştır. İnsanların kentleri terk etmesi, kırsal alanlara, bahçelik alanlara ve tek katlı evlere taşınması bu nedenlerdendir. İnsanların şehir merkezlerinden, kentlerin yoğunluğundan ve zorlu yaşam koşullarından uzaklaşmaya başlamasıyla birlikte, kentlerden kırsal alanlara tam tersi yöne bir göç olmaktadır. Yaşam standartlarından ziyade halk sağlığının daha çok ön plana çıktığı görülmektedir.

Ülkelerin karantina yasaklarıyla birlikte ekonomik gelişmeler de büyük ölçüde yavaşlamıştır. Uluslararası seyahatler durmuş, kontrollü bir şekilde başlamış ve tekrardan durdurulmuştur. Çalışma şekli kadar çalışma süreleri de değişmiş, bu kapsamda etkileşimi azaltmak amacıyla ulaşım şekli ve saatlerine yönelik de düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda yoğun kentlerde alınan önlemler ve karantina kararlarıyla kamusal alanlardaki enfeksiyon riskinin azaldığı görülmektedir. Alınan bu kararlar ise sosyal etkileşimi ve kamusal alan kullanımını azalmaktadır. İçerik olarak geçmişteki salgın dönemlerinde de virüsün insan hareketliliğinin fazla olduğu yoğun nüfuslu bölgelerde, yeşil alanların tahribatı nedeniyle ekolojik dengenin bozulduğu, sağlıksız alanların arttığı ortamlarda yayılım gösterdiği görülmüştür. Günümüzde de salgınların yalnızca formu/ismi değişmekte, benzer problemler doğrultusunda insan hareketliliğinin fazla olduğu, sağlıksız alanların arttığı ortamlarda yayılım göstermektedir.

1377 yılında Avrupa'da meydana gelen veba salgını; temizliğin birincil endişe olmadığı bu dönemde, aşırı nüfus artışı görülmesiyle birlikte insan hareketliliği aracıyla yayılmıştır. Isınmak için hayvanlar ve insanların bir arada yatması, toprağın ürün yetiştirmek için çok fazla ekilmesi gibi tarımsal faaliyetlerin

ekolojik dengeyi altüst etmesi sonucunda, insanların hastalıklarla temasının sıklaştığı görülmüştür (Nikiforuk, 1991: 57-58). Artan nüfusun beslenme ihtiyacını karşılamak için ormanlar yok edilmiş, bataklıklar kurutulmuş, yamaçların ekip dikme için kullanılması sonucunda doğa tahrip edilmiş ve iklim değişmeye başlamıştır. Kentlerin düzensizliği ve pisliği, giderek artan kitle hareketleri, mikrobun daha hızla yayılmasına sebep olmuştur. Toplumun yaşama biçimlerinin ve alışkanlıklarının değiştirilmesi için önlemler alınması gereklilikleri doğmuştur. Hijyenin önemi keşfedilmiş, bu durum yerel yönetimlerin görev ve sorumluluk alanına girmiştir. Veba, kent yönetiminin önceliklerini değiştirmiş, örgütlenme biçimleri oluşturmuş ve kentlerde yeni mekânların doğmasına olanak sağlayarak, toplum sağlığı ve kentsel iyileşmede de rol oynamıştır (Özden ve Özmat, 2014).

19.yüzyılda New York'ta meydana gelen kolera salgını, aşırı kalabalık yerlerde nüfusun çok hızlı büyümesiyle birlikte, şehir yaşamındaki sağlıksız ortamlarda meydana gelmiştir. Columbia Üniversitesi tarih profesörü Kenneth Jackson, salgınla birlikte şehrin sınıf, ırk ve din ayrımlarının her zamankinden daha fazla açığa çıktığından söz etmektedir. Hastalığın en fakir mahallelerde gözleendiğinden, özellikle Afrikalı-Amerikalıların ve göçmen İrlandalı Katoliklerin bulunduğu gecekondu mahallelerinin etkilendiğinden bahsetmektedir (Wilford, 2008). Kolera ile kirli su arasındaki bağlantı bulunduktan sonra şehirlerin kirli suları temizlenmeye başlanmıştır. Kentleşmenin ve artan nüfusun bir sonucu olarak ortaya çıkan salgınları önleme ve kontrol etme sorumlulukları doğmuştur.

Harvey (2020)'e göre; kolera salgını, bugüne kadar profesyonel bir şekilde devam eden halk sağlığı ve hijyen hareketinin doğuşunu sağlayacak kadar etkili olmuştur (Harvey, 2020). Kolera salgını, altyapı sistemlerinin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. 19 ve 20. yy şehir planlamalarında ise hijyen oldukça önemli bir hale gelmiştir. Bu durum toplulukların yerleşim modellerini etkilemeye başlamıştır. İlerleyen zamanlarda bahçe-şehir yerleşimleri dünyanın her yerinde değişik biçimlerde kullanılmaya başlanmıştır. Doğa-insan ilişkisinin yeniden kurulmasının halk sağlığı üzerindeki olumlu etki yaratacağı düşünülmüş ve bu doğrultuda tasarımlar yapılmıştır (Akcan, 2020). Bu dönemde toplu konut modelleri de bol miktarda güneş, hava ve yeşil sağlaması amacıyla hijyen ve sağlık önlemleri doğrultusunda tasarlanmıştır.

Salgınlar, hızlı kentleşme, nüfus artmasıyla sağlıksız ortamların oluşması ve hijyen kurallarının yeterince sağlanmaması sonucunda, insan birlikteliğinin ve hareketliliğinin olduğu alanlarda gözlemlenmektedir. Toplumsal hayatın sürdüğü kamusal alanlar, kullanıcıların birbirleri ve çevreleriyle etkileşime girdikleri noktalardır (Erdönmez ve Akı, 2005). Birçok insanın bulunduğu ve insanların birbirleriyle yakın temas kurdukları kalabalık alanlarda virüsün yayılım hızı artmaktadır (WHO, 2020a). Küresel salgın koşullarında meydana gelen kısıtlamalarla birlikte kamusal alanlarda ne gibi etkilerinin olacağı öngörülememektedir. Salgın süresince kentsel dinamiklerin değişiklik göstermesi ve kentsel hareketliliğin azalmasıyla birlikte kamusal alanlarda meydana gelen etkileşim ve iletişim de kısıtlanmaktadır. Kamusal alan kullanımı ve üzerindeki kısıtlamalar, Covid 19 salgınının yayılmasını azaltmak ve halk sağlığını korumak için temel politika önlemlerini oluşturmaktadır (Honey-Roses ve diğerleri, 2020). Dünya nüfusunun yarısından fazlasının evde kalması veya halka açık yerlerde insan hareketlerinin kısıtlanması istenmiştir (Sandford, 2020). Evde kalmanın salgını önlemede önemli bir yere sahip olması, hafta sonları ve resmî tatillerde uygulanan sokağa çıkma kısıtlamaları ve evden çalışma sisteminin de etkisiyle, kentlerin sokakları boşalmış ve yoğun kullanıcıya sahip kamusal alanların kullanımında da değişiklikler gözlenmiştir (Moreland ve diğerleri, 2020). Covid 19 salgınının kamusal alan ile ilişkisinin değişebileceğini öne süren çalışmalarda (Honey-Roses ve diğerleri, 2020) kalabalık ortamlardaki virüs yayılım hızının fazla olmasından dolayı insanların kamuya açık mekânlardan uzak durmaya başladığı vurgulanmaktadır. İnsanlar zorunlu olmadıkça bu alanları kullanmamakta, kamusal alan geçip gidilen bir yer olmaya başlamaktadır. Küresel salgınlar bireyin davranış şekillerini değiştirebilir ve bu davranışların yansımaları mekânın kullanımını da etkileyebilir. Bu durum yeni kamusal alan olasılıklarının oluşmasına sebep olabilir.

Covid 19 Salgını ve Gündelik Yaşam

Covid 19, damlacık yoluyla insandan insana; bireyin öksürme, hapşırma ile ortaya saçtığı partikülleri, kişilerin elle teması sonucu; el ağız ve göze götürmesiyle bulaşan bir hastalıktır. Bulaşıcılığın

önlenmesinde sosyal izolasyon, kişisel koruyucu ekipman kullanımı (maske, eldiven vb.) ve sosyal mesafeyi koruma (en az 1,5 metre) gibi insanların birbirleriyle teması kesecek yöntemler oldukça önem kazanmaktadır (WHO, 2020b). Toplu taşıma araçlarının kullanımı, yüksek hareketliliğin ve sosyal etkileşimin yoğun olduğu alanlar, enfeksiyonun hızla yayılmasına neden olan etkileşim ortamları tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, alınan kişisel tedbirlerin yanı sıra, insanların etkileşim ve iletişim içinde olduğu alansal ya da mekânsal ilişkilerin sosyal mesafe kuralları gözetilerek yeniden tanımlanması gereklidir. Salgınla birlikte şehirlerdeki yaşama alanları, kentsel alanlar, çalışma alanları, saatleri ve iş modelleri değişmesi; yaşama birimlerinin işleyişi, çalışma, öğrenme ve iletişim kurma gibi yaşam pratikleri üzerinde de değişiklikler meydana getirmektedir. Dolaşım rotaları, etkileşim ve toplanma mekânlarının yeni duruma nasıl adapte olacağı tartışma konusu haline gelmektedir. İnsanların davranış biçimlerinin değiştirilmesi, kentsel ölçekte bir düzenleme ve planlamayı da beraberinde getirmektedir. Salgının, şehirler ve kamusal alanlar üzerindeki etkilerine bakılarak yeni anlayışların geliştirilmesi oldukça önemlidir. Kamusal alanlarda salgın sürecine yönelik çıktılar ve bu alanda yapılan araştırmalar üzerine bilimsel ortama yansıyan çalışmalar bulunmamaktadır. Salgın süreci hala devam etmekte, sonuçları ve etkisi mevcut durumda ölçülememektedir. Süreç yaşanarak birtakım planlamalar yapılmakta ve yapılmaya devam etmektedir. Salgın sürecinin kamusal alan üzerindeki sosyo-mekânsal etkileri kavranarak, zorunlu olarak gündelik hayata yansıyan durumlar üzerinden kentsel mekânın ve yapılı çevrenin yeniden düşünülmesi gerekmektedir.

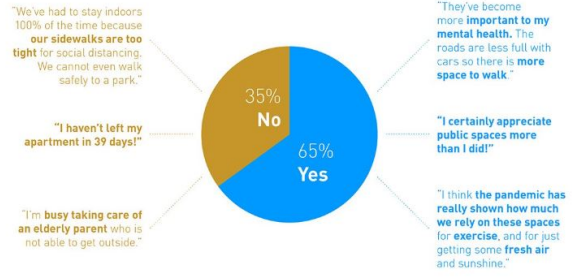
Ünlü siyaset adamı Sir William Churchil “*Biz binalarımızı biçimlendiririz, sonra da onlar bizi biçimlendirir*” söyleminde bir binanın yapıdan daha fazlası olduğuna değinmektedir (Volchenkov, 2018). Churchil’e göre, yapılar bir güven yeri tanımlamakta ve onu kullanan herkesi şekillendirmektedir. Hem insanı hem mekânı şekillendiren duruma ek olarak, günümüz koşullarında küresel salgın etmeni, her iki durumu da biçimlendiren üçüncül bir faktör tanımlanmaktadır. Toplumun her düzeyinde ve yapılı çevrede büyük ölçüde etkisi görülen salgın faktörü, insan ve mekân arasındaki devingen durumu da biçimlendirmeye başlamıştır. İnsan davranışları ve mekânlar üzerinde meydana getirdiği değişimler ve dönüşümlerin kalıcı etkilerinin neler olacağı bilinmemektedir. Salgının insan davranışında, yapılı çevre ve sanal kamusal alanlarda meydana getireceği dönüşümleri zamanla okumak mümkün hale gelmektedir.

Covid 19 salgını sırasında kamusal alan kullanımı üzerine yapılan çalışmalarda (Gehl, 2020) salgın döneminde kamusal alanların kullanılmadığı vurgulanmaktadır. Kamusal alan olarak kullanılan yerler, komşu sokaklar, kapı önlerindeki kaldırımlar olmaya başlamaktadır. İnsanların büyük çoğunluğu sadece fiziksel ve zihinsel sağlıklarını korumak ve temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla dışarı çıkmakta ve bu durum, günlük alanları yeniden canlandıran yerel kamusal alan ağları geliştirmenin önemini göstermektedir (Gehl, 2020). Gehl ekibi tarafından yapılan 40 ABD eyaletinden ve 68 ülkeden 2.000’den fazla kişinin görüş bildirdiği araştırmada, bireysel ve fiziksel aktiviteyi artırmaya yönelik dış ortam uygulamalarını tercih edenlerin sayısının oldukça arttığı gözlemlenmiştir (Gehl, 2020). Kamusal alan tasarımlarında sosyal mesafe kurallarına uygun geniş kaldırımlar, bisiklet şeritlerinin genişlemesi, güvenli bir şekilde dolaşıma izin veren rotalar açık alanlardaki organizasyonun nasıl şekilleneceğinin göstergesi haline gelmektedir.

Drivers of physical and mental health outstrip essential errands as the top reasons people use public space.

Have you used public space during the pandemic?

Resim 1. Salgın süresince kamusal alanların kullanım diyagramları

Kaynak: Gehl, (2020)

Covid 19 küresel salgını, gündelik yaşam üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Kentin dinamiklerinin ve kentsel hareketliliğin değişkenlik göstermesiyle birlikte, yaşama biçimleri, çalışma ve sosyalleşme alanlarında da yeni yollar aranmaya başlanmıştır. Salgın sürecinde çalışma ve öğrenme biçimlerinin, iletişim kurma ortamlarının değişmesi mekânsal kurgular üzerinde de okunmaktadır. Dış mekânların kamusal alan olarak kullanımına ilişkin kısıtlamaların getirilmesiyle özel alan/izole alan ya da yalıtılmış alan kullanımları artmış, iç mekânlar sosyal izolasyonu destekleyerek; gündelik aktiviteleri gerçekleştirmek için tekrardan düzenlenmiştir. Balkon, teras, merdiven araları, pencere önü ve avluların kullanımları özgürlük alanları ifade etmeye başlamıştır (Tamborrino, 2020). Bireyin sosyalleşme ve bir topluluğun parçası olma ihtiyacı, anlatılacak ve gösterilecek bir şey haline dönüşmektedir. İnsanların pencerelerinden birbirleriyle iletişim kurması ve balkonlarda konserler vermesi sosyal izolasyonu koruyarak bir kamusal alan tanımladığının bir göstergesi haline gelmektedir. Buna karşın başlangıçta karantina alanı bir apartmanda bir dairedeki kişiye bağlı olarak bazen apartmanın hatta sitenin tamamıyla günümüzde sadece ilgili daire ile sınırlanılacak kadar küçülmüştür. Covid 19 salgını süreci başlangıcında Dünya Sağlık Örgütü tarafından karantina süresi 14 gün olarak belirlenmiştir. Daha sonra uluslararası güncellemelere paralel olarak, bazı ülkelerde Avrupa Hastalık ve Kontrol Merkezinin yayınladığı bir rapor doğrultusunda 27 Mayıs 2020 tarihinde 10 gün olarak güncellenmiştir (WHO, 2020c). İnsanların evleri dışında zorunlu olarak kullandıkları alanların da düzenlenmesi önemli hale gelmektedir. Çalışma ortamındaki ofis alanlarından, gündelik yaşamda içinden geçip gittikleri kamusal alanlara kadar çeşitlilik göstermektedir. Bu alanların tasarımları ve kullanım şekillerinin de sosyal mesafe kurallarına uygun bir biçimde düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Salgın süresince kamusal alan üzerine yapılan tartışmalardan birisi de sosyal mesafe korunarak; kullanıcının doğa ile iç içe olma durumuna imkân sağlayan kentin açık ve yeşil alan ihtiyacının karşılanmasına yönelik çalışmalardır. Avusturya merkezli mimari uygulama stüdyosu Prentch, sosyal mesafeyi korumak ve Covid 19 salgın sürecinden sonra insanların dışarıda olmalarına izin verecek yüksek çitleri olan bir spiral bahçe tasarlamıştır. Park 90 cm genişliğindeki sürekli çitlerle bölünmüş birden çok rotadan oluşmaktadır. Parka giriş ve çıkışların bir ağ sistemiyle belirlendiği; sosyal mesafe kurallarını içine alan ve ona göre bir çalışma düzeni içerisinde olan bir tasarım prensibine sahiptir.

Resim 2. Parc De La Distance

Kaynak: Ravenscroft, (2020)

Kullanıcıların fiziksel temas kurmadan özgürce dolaşabilmelerini esas alan bu projede; çitler insanları görsel olarak ayırır da zemine döşenen çakıl taşlarıyla etrafta dolaşan insanların ayak seslerinin duyulabileceği ve fiziksel mesafeyi koruyacak şekilde oluşturulmuştur. Kentsel alan tasarımlarında doğa ile temasın eksik olduğu düşünülerek, insanların açık havada doğa ile iç içe olmasına izin veren labirent şeklinde sistem tasarlanmıştır (Ravenscroft, 2020). Tasarımda bireyin çevresiyle etkileşim kurması durumu ortadan kaldırılmaktadır. Duyusal olarak, etrafta dolaşan insanları hissetmeleri sağlanırken, görsel anlamda iletişimleri mümkün olmamaktadır. Kamusal alanlar, bireyin öteki ile karşılaşma mekânlarıken, bu tasarımda kullanıcıların birbirleri ile karşılaşmaları engellendiği alanlara dönüşmektedir.

Gehl(1987)'e göre, bir kentin kamuya açık alanlarında ya da ikamet edilen bölgelerinde bir araya gelmeler ve günlük etkinlikler, bireylere, başka insanlarla birlikte olma, onların davranışlarını görerek, duyarak izleme ve o insanların farklı konumlarda sergiledikleri davranışları görme olanağı sağlamaktadır. Öteki ile ilişki kurmasının yanı sıra bu alanlar toplumsal etkinlikler yelpazesinin bir parçası olarak düşünülmelidir (Gehl,1987). Gehl'in tanımlamasına göre kamusal alanlardaki açık alanlar, parklar bir nevi karşılaşma noktaları, gösteri ve paylaşım alanlarıdır. Ancak Covid 19 salgınının etkileri bu alanlardaki insan-insan ve insan çevre etkileşimlerini oldukça etkilemektedir. Kamusal alanda parklar, günlük yaşamı oluşturan sosyal karşılaşmaları üreten alanlar tanımlarken; günümüzde insanların etkileşim kurmadıkları, birbirine dokunmadan geçip gittikleri bir yer halini almaktadır. Prencht'in bahçe tasarımı da parkın bir arada olma özelliğinden kopan, öteki ile karşılaşma durumunu ortadan kaldıran bir tasarım örneği sunmaktadır.

Kamusal alan ile kent yaşantısı arasındaki dinamik ve karşılıklı ilişki değişirken, kentsel boşluklar ve kullanıcının doğayla iç içe olmasına olanak sağlayan park tasarımları da kamusal alanın dönüşümünden etkilenmektedir. Parklar, yeşil ve doğa etkileşiminin yanı sıra; topluluk duygusunu oluşturan ve bireylerin bir araya gelerek sosyal iletişim kurduğu ve kentsel yaşama katılımını sağlandığı tanımlı kent boşluklarıdır. Google Covid 19 Topluluk Hareketliliği Raporlarına göre (Ritchie ve diğerleri, 2020) salgın süresince kamusal alanların ortak kullanımına ilişkin kısıtlamalardan dolayı parkların kullanım yoğunluklarında değişiklik gözlemlenmektedir. Covid 19 salgınının kentsel park ziyaretleri üzerindeki etkilerini analiz eden çalışmada (Geng ve diğerleri, 2021) salgın süresince başlangıçta parkı ziyaret edenlerinin sayısının sosyal toplanmaların kısıtlanmasından dolayı azaldığını, daha sonra psikolojik ve fiziksel sağlık üzerindeki olumlu etkileriyle birlikte, parkı ziyaret edenlerin sayısının arttığı vurgulanmaktadır. Salgın süresince park tasarımları için öneriler geliştirilmeye başlanmıştır. New York Brooklyn'in Domino Parkı'nın çimleri üzerine beyaz daireler çizilerek dışarıda ve güvende olma durumunu sağlamayı hedefleyen bir düzenleme önerilmektedir.

Resim 3. Brooklyn Domino Parkı

Kaynak: Designboom, (2020a)

Kamusal alanlarda tekrar güvende ve bir arada olmak için yeni yollar denenmeye başlanmıştır. Bireyin salgın süresince sağlıklı bir şekilde kamusal alandan yararlanması için çeşitli yollar ortaya konularak, gerekli sosyal mesafe şartına uyulması koşuluyla açık havada güneşlenebilecekleri ve zaman geçirebilecekleri bir alan sunulmaktadır. Ancak daireler arasında sosyal mesafe kuralları uygulanırken, daire içindeki insanların arasındaki mesafe göz ardı edilmektedir. Salgının başlangıcından bu yana üretilmiş kapsamlı çalışmalar bulunmamaktadır. Kişisel mesafe kuralları göz önünde bulundurulmaya çalışılmakta fakat daha farklı çözümler geliştirilememektedir. Geliştirilen öneriler de pratik olarak gündelik hayata yansıyan en hızlı çözümlerdir. Kamusal alan tasarımlarında ilk akla gelen çözüm önerileriyle değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. Salgın süreci hala devam etmekte, sonuçları ve etkisi mevcut durumda ölçülemediği için kesin bir çözüm önerisi geliştirilememektedir. Toplumsal uzaklaşma uzun süreli bir gerçeklikse, bu durumun yapıyı çevreye entegre edilmesinin farklı şekillerde olması gerekmektedir.

Resim 4. Kentsel mobilya tasarımları örnekleri

Kaynak: Designboom, (2020b)

Salgın süresince kentlerin dinamiklerinin değişmesiyle birlikte meydanlarda, sokaklarda ve parklarda kişisel mesafe kurallarına göre hareket etmek gerekmektedir. İnsan yoğunluğunun kısıtlanması, sosyal çevre ile etkileşiminin azaltılmasıyla birlikte, kentsel donatı elemanının tasarımından peyzaj tasarımına, mekânsal her türlü mimari tasarımdan, kent planlamaya kadar farklı ölçeklerde değişiklikler meydana gelmesi zorunluluğu oluşmaktadır. Bireyin oturma, rahatlama ve sosyalleşme için kullandığı kentsel donatıların tasarımları, peyzaj tasarımları sosyal mesafe kuralları gözetilerek tekrardan ele alınmalı ve farklı tasarım yaklaşımları geliştirilmeye başlanmalıdır.

Açık kentsel mekânlar; doğayla iç içe olunan, topluluk duygusunu oluşturan, sosyal çevreyle iletişim ve etkileşim içinde olmasını sağlayan; barındırdığı işlevler, sembolik ve sosyal anlamları ve insanları bir araya getiren mekânlar olmaları bağlamında önemli kullanım alanları tanımlamaktadır. Günümüzde

salgın sürecinin etkileriyle birlikte; kamusal alanların sembolik ve sosyal anlamları değişkenlik göstermekte, içinde bulunulan durumun yansımaları kentsel mobilya tasarımları, parkların tasarımları, sosyalleşme alanları ve her türlü mekânsal organizasyon üzerinden okunmaktadır. Şu an için bu alanlar için geliştirilen çözümler oldukça yüzeysel kalmakta, kamusal alan tasarımlarında sosyal mesafe kurallarına uygun açık alanlardaki organizasyonun nasıl şekilleneceğini bilinmemektedir. Bu bağlamda normal tasarlarken geçici bir süreç olarak bakmak yerine, kazanımlarımıza ve neyin devam etmeye değer olduğuna bakmamız gerekmektedir.

Yapılı çevre ve kentsel alanlarla ilgili salgın gibi kriz durumlarına karşı sosyal ve kentsel faydalar sağlayacak yaratıcı çözümlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda; sokakların, boşlukların uzun vadede sürdürülebilir olması oldukça önemli bir hal almaktadır. Sosyal mesafe korunurken sosyal etkileşimi de mümkün kılacak alanlar; çağdaş kentsel tasarım çözümleriyle yeniden tasarlanmalıdır. Şehirlerin ve kentsel alanların geleceği için bu durumun fırsata dönüştürülmesi gerekmektedir (Hoşkara, 2020). Daha yeşil bir çevre, geniş yaya ve bisiklet yolları hava kirliliğinin azaldığı yaşam alanları tanımlarken bu alanların uzun vadede sunacağı olumlu etkiler göz ardı edilmemelidir.

Kamusal alan zoraki/zorunlu bir dönüşüm içerisindedir; öteki olandan korkma ve bir araya gelmek istememe bireyselleşmeyi artırmaktadır. Özel alanlar, kişisel alan sınırları içerisinde, mekânda rahatça hareket edebileceğimiz bizi ötekenden uzak tutan tasarım önerileri sunmaktadır. Ya da içeride kalmaktan sıkılan insanların kamusal alana taşınmalarında kişisel mesafelere saygı duyarak bir araya gelmelerine yardımcı mekân tasarımları gözlemlenmektedir. Açık kamusal alanlardaki çözümler de değişim söz konusudur. Sosyal mesafeye uyarak geliştirilen ve üretilen kent mobilyalarındaki tasarım çözümleri 'öteki' ile karşılaşma ve birlikte olma durumuna farklı açılımlar getirmekte; kamusalın eski tanımını değiştirmektedir. Kentsel alanın özellikleri ile ilgili yeni anlayışlar geliştirilerek, alınan önlemler ve getirilen yönergeler sonucunda yapılacak tasarımların sosyo-mekânsal etkileri tartışılarak sistematik bir yaklaşım benimsenmelidir. Salgının kamusal alan üzerindeki uzun vadeli etkileri tartışılmakta ve kamusal alanın gelecekteki kullanımı, tasarımı ve algılarının değişeceği düşünülmektedir. Şimdi ve gelecekteki kentsel alanlara yeni bakış açıları geliştirilerek; sosyo-mekânsal çıkarımlar yapmak oldukça önemlidir.

Yeni Kamusal Mekânlar ve Dijital Ortamda Gelişen Sanal Kamusalılık

Salgının yayılması, en çok insan etkileşiminin olduğu kamusal alanlarda gözlemlenmektedir (WHO, 2020a). Oluşan huzursuzluk ortamı insanların genel ihtiyaçları dışında bu alanları kullanmamalarına ve evlerine çekilmelerine sebep olmaktadır. Salgın sürecinde meydana gelen değişiklikler sadece fiziksel kamusal alanların yeniden tasarımıyla sınırlı değildir. Fiziksel kamusal alanların kullanımının sınırlandırılmasıyla birlikte, çağın bize sunmuş olduğu teknolojilerin sunmuş olduğu imkânlarla, kamusal alanların bazı işlevlerini sürdürmek için sanal ortamda yeni sosyalleşme yöntemleri önerilmektedir. Sanal ortamlar, insanlar arasındaki fiziksel ayrımı kolaylaştıran, bireylerin birden çok alana erişim sağlamasına yardımcı çevrimiçi platformlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgiye veya mekâna erişilebilirliğin de eşit olduğu ortamlar sunan kitle iletişim araçları, sahip olunan her yerde bize bir kamusal alan tarif etmektedir. Görsel, işitsel ve yazınsal olarak veri aktarımına olanak sağlayan yeni medya araçları ile sanal ortamda kamusal bir alan tanımlanabilmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve dijitalleşmeyle oluşan siber mekânın; etkileşim ve iletişim kurarken önemli bir araç haline geldiği görülmektedir. Bilgisayar teknolojisinin ve zihnin birleşimi olan siber mekânın en önemli unsurları; bilgi, hareket ve zamandır. Fiziksel mekânda sadece insan hareketleri söz konusuysen, siber mekânda insanla etkileşime giren mekân da hareketlidir. Dışarıdan gelen bilgilerle sürekli devinim içerisindedir. Ak (2006), siber mekânı zihnin hâkimiyetinin mekânı olarak tanımlamaktadır. Eğlence, eğitim, iletişim gibi faaliyetleri destekleyerek, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlara zihinsel cevap verirken; fiziksel ihtiyaçları karşılayamamaktadır (Ak, 2006). Sanal ortamın getirileri fiziksel mekân organizasyonlarını da etkilemekte; mimarlığın düşünce biçimi de değiştirmektedir. Fiziksel mekânda her bireyin deneyimi birbirinden farklılık gösterirken, siber mekânda; mekânla etkileşime girme, deneyimin tamamen farklılaşmasına neden olmaktadır. Yeni bilgi ve teknolojilerinin sağladığı araçların interaktif olma özelliği ile karşılıklı etkileşim kurulan bir ortam

sunması, bireyin özgür bir biçimde kendini ifade ederek katılım sağladığı yeni bir deneyim biçimi geliştirmesine yardımcı olmaktadır.

Gelişen iletişim teknolojileri sayesinde bir yandan birbirlerine yaklaşıırken bir yandan da gittikçe yalnızlaşan modern insan için dijital ortam, içinde yaşanılan dünyayı kavrayıp anlamlandırmanın, toplumsal meselelerden haberdar olmanın, diğer insanlarla bağlantı kurmanın, kendi kimliğini oluşturmanın, yani bir anlamda var olmanın temel araçlarından biri haline gelmiştir (Özgül 2012). Bu anlamda sanal ortamın kamusal alan oluşturma potansiyelinin araştırılması önem taşımaktadır. Kültürel etkinliklerin yapıldığı alanların kapatılması konser etkinliklerinin son bulması, sinema ve tiyatro salonlarının çalışmayı durdurmasıyla birlikte; kültürel yaşamın mevcut eksikliğini gidermek için dijital ortamlarda sunulan imkânlardan yararlanılmaya başlanmıştır. Müzelerin çevrimiçi olarak yeniden açılması, seminerlerin, konferansların dijital ortamlar aracılığıyla dinleyiciye ulaşması kamusal alanın sanal ortamda devamlılığını sürdürdüğü gerçeğini açığa çıkarmaktadır. Salgın korkusu; yüz yüze etkileşimleri sınırlandırırken çevrimiçi sistemlerin giderek artan bir şekilde kullanımına sebep olmakta ve bireyi tamamen elektronik iletişime zorlamaktadır (Abbany, 2020). Teknoloji, insanların sadece e postalarını kontrol ettikleri bir yer değil, tüm ihtiyaçlarına karşılık verecek bir araç haline dönüşmektedir. Dijital teknolojiler tüm insanlar arasında bağlantı kurmayı sağlarken, bir yandan da etkileşimli ortamları yaratarak herkese ulaşmayı hedeflemektedir.

Salgın süresince bazı insanlar sosyal mesafeyi korumak ve fiziksel temastan kaçınmak için dijital ortam aracılığıyla bağlantılar kurarak evlerinden çalışmalarını sürdürmektedir. Konferanslar, toplantılar, etkinlikler, geleneksel eğitim sistemleri, çalışma yaklaşımları, yüz yüze etkileşimler, çevrimiçi platformlar aracılığıyla sanal ortamlara taşınarak sosyalleşme biçimlerini de değiştirmektedir. Dijitalleşmenin son derece arttığı bu dönemlerde, salgınla birlikte sosyal ve kamusal alan faaliyetlerinin birçoğu siber mekâna taşınmıştır. Dünyanın dört bir yanında insanlar, sanal toplantılar ve görüntülü telefon yazılımlarıyla yapılan toplantılar aracılığıyla konferanslara, birçok merkeze, kongrelere ve diğer ortamlara dijital sistemler aracılığıyla rahatlıkla bağlanabilmektedir. Yemek pişirme ve resim dersleri gibi çevrimiçi kursların, arkadaş toplantılarının, aile kutlamaları gibi sosyal rutinlerin de bu sanal ortamlarda gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, gelişen bilgi ve teknoloji çağı sayesinde salgın sürecinde sosyal yaşantı bir anda sanal ortama dâhil olmuştur. Sanal ortam; bilgiye, hizmete ve ağ bağlantılarına olan bağımlılığımızı artırırken, kentsel yaşamın sosyalliğinden kopmamıza sebep olmaktadır. Sanal ortamlar aracılığıyla özel alanın tüm dünyaya açılmasıyla birlikte, kamusal-özel alan kavramı arasındaki sınırlar bulanıklaşmakta, kişisel alanların mahremiyeti ve gizliliği kaybolmaya başlamaktadır.

Kentler bugüne kadar meydana gelen afetlerin ve salgınların izini taşımaktadır. 19. yüzyılın ortalarında Londra'daki yıkıcı kolera salgınından, bir asırdan biraz daha uzun bir süre önce meydana gelen New York City'deki tifo salgınına kadar, hastalıkların modern şehir planlaması, tasarımı ve gelişimi üzerinde önemli bir etkisi olmuştur (Bereitschaft ve Scheller, 2020). Covid 19 salgını da yaşamın sosyolojik, psikolojik ve sosyal tüm alanlarını, eğitim ve öğretim sistemlerini de etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Hayatın değişen gerçeklerine ayak uydurmak, yaşama biçimindeki etkilerini de kabul edip benimsemek gerekmektedir. Eğitim ve öğretimde meydana gelen değişiklikler incelendiğinde; yüz yüze görüşmelerin kısıtlanmasıyla birlikte uzaktan eğitim sistemine geçilmiş, çevrimiçi ortamlar aracılığıyla dersler verilmeye başlandığı görülmektedir. Covid 19 salgınının etkilerini azaltmak için okulları kapatma tedbirlerinin alınmasıyla birlikte milyonlarca çocuk, genç ve yetişkin okullara ve üniversitelere gidememektedir (Can, 2020). Bu durum, maddi imkânlar ve teknolojik yetersizliklerden dolayı eğitim alamayan öğrenciler için uzun vadede eşitsizliklere neden olabilir (Giannini ve Lewis, 2020). Eğitim ve öğretim sistemlerinin teknolojik araçlar aracılığıyla uygulanmaya başlanmasının olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Dünyanın her yerindeki etkinliklere, konferanslara, söyleşilere ve çevrimiçi derslere katılabilmeyi sağlayan dijital ortam aracılığıyla birden fazla yerde olabilme imkânı sağlanmaktadır. Fakat yeterli donanımına sahip olmayan öğrencilerin bu tür etkinliklere ve derslere katılım sağlayamadığı söylenebilir. Türkiye'deki etkinliklere ve derslere katılımı anlamak amacıyla; 4500'den fazla Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğrencilerinin katılımıyla anket düzenlenmiştir. Öğrencilerin problemlerini anlamak, onların çözüm

önerilerini dinlemek ve yaşanılabilecek problemleri ortadan kaldırmak hedeflenmiştir. Öğrencilerin %6'sının kendisine ait bir bilgisayarı dahi olmamakla birlikte, %38'i ise teknolojik imkânlarının uzaktan eğitimdeki ihtiyaçları için yeterli görmediklerini belirtmiştir (Keleş, 2020).

Harvard Business School, dijital bir ortamda etkileşimli olarak bilginin aktarılmasına yardımcı bir sanal sınıf örneği sunmaktadır. Yüksek çözünürlüklü video duvarı, amfi tiyatro şeklinde oturma düzeni sunarak 60'a yakın katılımcının aynı anda ekranlarda görüntülenmektedir. Kullanılan kameralar aracılığıyla katılımcıların gerçek bir sınıfta olması hissini yaratmak için hem öğretim üyesini hem de diğer katılımcıları görmesi sağlanmaktadır. Dünyanın her yerinden katılımcıların aynı anda oturum açabileceği bu platform tasarımı etkileşimli bir ortam sunmaktadır. Harvard üniversitesi sunduğu çevrimiçi platformlarla dünyanın herhangi bir yerinden eğitimin alınabileceğini, bilgiye erişimin sınırsız olduğunu göstermektedir (Hbx, 2015). Salgın süresince ise uzaktan öğretmek, öğrenmek, araştırma yapmak ve sosyalleşmek kullanılmaktadır. Bu süreçte sanal ortamların aktif bir şekilde kullanılmasıyla birlikte birçok üniversite kütüphanesi erişim sınırını ortadan kaldırmış, tüm kaynaklara dijital ortamda erişim sağlanmıştır.

Resim 5. Harvard Üniversitesi sanal sınıf

Kaynak: Hbx, (2015)

Salgın sonrasında da eğitim sistemlerine yeni bir bakış açısı getirilmesi gerekmektedir. Dijital ortamların kullanılabilirliğinin artırılması, eğitim mekânı ve prensiplerinin yeniden belirlenmesi gereklilikleri de ortaya çıkmaktadır. İnsanlar arasındaki etkileşimin sağlandığı, eğitim, iş, ticaret veya kültürel etkileşimlerin gerçekleştiği mekânların kullanımının sınırlanmasıyla, tüm bu eylemlerin gerçekleşmesi en güvenilir olan 'ev ortamı'na taşınmıştır (Süer, 2020). Çok fonksiyonlu bir hal alan ev ortamı en fazla vakit geçirilen yer olmaya başlanmıştır. Çoğu meslek grubunun evden çalışmayı sürdürdüğü bu süreçte; sağlık, ulaşım sektörlerindeki bazı meslek grupları için de çalışma sürelerinin arttığı gözlemlenmektedir. Hemşirelerin, otobüs şoförlerinin, e-ticaretin kullanımının çoğalmasıyla birlikte kuryelerin sahada olma süreleri de artmaktadır. E-ticaretin gelişmesiyle birlikte yeni istihdam alanlarını oluşturmaktadır. Mekânı kullanmaya yönelik kısıtlamaların getirilmesiyle birlikte, restoranlar evlere paket servis yapmaya başlamıştır. Ayrıca marketlerden sanal ortamda alışveriş yapılması, e alışverişler sanal ortamın kullanımı ve geçirilen süreleri de artırmaktadır.

Dijital araçlara olan ihtiyacımız artmakta ve insan ilişkileri çevrimiçi platformlara taşınmaktadır. İnsanların birbirleri ile bağlantıda kalmaları için sanal ortamda erişim sunmanın yolları aranmaktadır. Bireyin katılım, çeşitlilik, toplu karar verme, birlikte yaratma ve söylem üretimi gibi kamusal alanların bazı işlevlerini sürdürmek için çeşitli araçlar sağlayan bu sanal ortamlar; birlikte çalışmayı, etkinliklerin organize edilmesini, çalıştayları ve toplu karar almayı sağlayan platformlara

dönüşmektedir. Gelecekteki olası senaryoların ihtiyaçlarına cevap veren yeni mekânsal organizasyonlar sanal ortamda geliştirilmeye ve değiştirilmeye başlanmıştır. Bu durumda değişen ihtiyaçların, algıların, yeni yaşam koşulları aracılığıyla izlenmesine izin veren çevrimiçi platformlar fiziksel kamusal alan olgusunu değişime uğratabilmektedir. Her ülkeyi sarsan bu küresel salgın; kentin dinamiklerini değiştirirken, aynı zamanda kamusal alan ve kentsel-kamusal alanların geleceğini yeniden düşünmek için yeni bir alan oluşturmaktadır.

Bulgular ve Değerlendirme

Fiziksel mekânın halk sağlığıyla ilişkisinden dolayı, salgın sürecinde bu mekânların kullanımına yönelik sınırlamalar devam etmekte ve bu sınırlamaların ne kadar daha süreceği ise öngörülememektedir. Kamusal alanların bazı işlevlerini sürdürmek için farklı platformlar sunan, salgın süresince kullanımı yoğun bir şekilde artan sanal kamusal alanlar, kullanıcılarına sanal ortamda birden çok alana erişim sağlamaya devam etmektedir. Kamusal mekânın kullanımını engelleyen yasaklar kalktıktan sonra mekânla kurulan ilişkinin ya da etkileşiminin boyutunun ne olacağı kestirilememektedir. Şüphesiz bu durum yasaklar kalksa bile herhangi bir sınırlama olup olmayacağı ya da kentlilerin kamusal mekâna yeniden dönüşünün nasıl olacağını bilinememesiyle ilgilidir. Dolayısıyla yakın gelecekte yapılacak araştırmalar muhtemelen kamusal mekân ile kullanıcıları arasındaki etkileşimin nasıl olacağına, kurulacak ilişki düzeyine, mekânın kullanımına getirilen sınırlamalara ya da dönüşüm(ler)e, özetle mekânın eski haline dönüşüp dönüşmeyeceğine odaklanacaktır. Mackintosh (2020) gelecekteki tasarımların, karantina durumunda bile dış dünyayla etkileşimin güvenli bir şekilde sağlandığı, toplulukların iletişim kurma ve sosyalleşmelerine izin veren, küçük gruplar halinde yaşanılabilen mahalleler şeklinde yapılabileceğini vurgulamaktadır (Egan, 2020). Nacto (2020)'e göre ise kamusal alanlar, yiyeceklere ve temel ihtiyaçlara güvenli bir şekilde erişimin sağlanacağı yerlere dönüşmekte, kullanıcıların fiziksel mesafe kurallarına uymaları için ihtiyaç duyulan yönlendirmeleri ve kaynakları oluşturmaktadır. Bu bağlamda kamusal alanlara, şehir içinde güvenle hareket edilebilecek şekilde, bireyin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak bazı düzenleme önerileri getirilmelidir.

Zorunlu olarak gündelik hayata yansıyan durumlar üzerinden pratik ve en hızlı çözüm önerileri geliştirilmekte, salgın süresince kentsel alanlara getirilen geçici mekânsal çözüm önerileri yetersiz kalmaktadır. Salgın sürecinin sonuçları ve etkisi mevcut durumda öngörülemeyen için kesin bir çözüm önerisi geliştirilememektedir. Bu durum acil durum mimarlığı ya da planlamasından ne kadar uzak olduğumuzun da göstergesidir. Salgının kamusal alanlar üzerindeki uzun vadeli etkileri kamusal alanın gelecekteki kullanımını, tasarımını ve algısını değiştirebilir. Salgına bağlı tasarım süreçlerinde tasarımın ya da planlamanın ağırlıklı olarak sağlıkçılardan oluşan bilim kurulları tarafından belirlenen gereksinimleri karşılayacak çerçevede olması da muhtemeldir. Belki de yasaklı dönem, kısıtlı kullanım dönemi, yeni normal ya da normal dönem gibi farklı esneklikleri barındıran yaklaşımlar tasarımı yönlendirecektir. Bu bağlamda, kamusal alanlar için yeni anlayışlar geliştirilerek; alınan önlemler ve talimatlar doğrultusunda yapılacak olan tasarımlar belirlenirken, doğru bir yaklaşım stratejisi geliştirmek önemlidir. Paris ve Bogota'daki planlamacıların, yoğun merkezlere mekanik olarak seyahat etmek yerine, insanların şehirdeki düğüm noktalarına yürüyerek veya bisikletle dolaşabilecekleri "15 dakikalık şehirler" denen yeni rotalar keşfettiklerinden bahseden çalışmalarda (Sennet, 2020) salgın süresince, toplu ulaşım araçlarının az tercih edilmeye başlanmasıyla alternatif ulaşım yolları aranmaya başlandığı vurgulanmaktadır. WRI Türkiye Sürdürülebilir Şehirler Direktörü Cansız'ın Bloomberg Business Week'te yaptığı açıklamalarda, insanların sosyal mesafeyi korumak için toplu taşımayla ulaşım sağlamak yerine bireysel ulaşımına yöneleceğini, buna yönelik bisiklet yollarına yatırım yapılmasının hem sürdürülebilir çevreci yaklaşımlara hem de insan sağlığına büyük ölçüde katkı sağlayacağını vurgulamaktadır (Dönmez, 2020). Bu ihtiyaçların oluşması, yeterli genişlikte yürüme ve bisiklet yollarının tasarımı dâhil olması gerekliliklerini ortaya çıkarmaktadır. Ulaşım alternatiflerinin geliştirilmesi, yüksek kaliteli yeşil alanların önemi, sosyal mesafe kurallarına uygun mekânsal biçimlenmeler gelecek tasarımlarında oldukça önem kazanacaktır. Salgının sonucu ve etkisi ölçülemediği içi birtakım planlamalar süreç içerisinde yaşanarak yapılmalıdır. Kamusal alanlarla ilgili

olasılıkları ve önerileri barından bu çalışma, ileride yapılacak olan çalışmalara altlık oluşturacak niteliktedir.

- Küresel salgın sonrası için kentsel/kamusal alan tasarımları bağlamında pek çok soru ve senaryolar üretilebilir.
- Salgının kamusal alanlar üzerindeki uzun vadeli etkileri, kamusal alanın gelecekteki kullanımını, tasarımını ve algısını değiştirebilir.
- Covid 19 salgını kamusal alan kullanıcı ilişkisini temelden etkileyebilir.
- Gelişen bilgi ve teknoloji çağı sayesinde salgın sürecinde, sosyal yaşantının bir anda sanal ortama dâhil olmasıyla birlikte birey kentsel yaşamın sosyallüğinden kopabilir.
- Yeni bilgi ve teknolojilerin sağladığı araçlarla yeni deneyim biçimleri sunan sanal ortamlar, işlevsel bir kamusal alan tanımlayarak, dünyaya dair deneyim ve pratiklerimizi değiştirebilir.

Fiziksel kamusal alanın yanı sıra gelişen sanal kamusal alanlar dijital ortamlarda oluşmakta ve yeni mekânsal dinamikler tanımlanmaktadır. Salgın süresince bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu imkânlar dâhilinde kullanıcıların birbirleriyle etkileşim içinde kalmasına olanak tanıyan çeşitli platformlar, sanal kamusal alanlar tanımlanmaktadır. Yoğun bir şekilde kullanılan sanal kamusal mekânların, salgının geçmesi durumunda aynı miktarda kullanılmaya devam edilip edilmeyeceği, kullanımının artması veya azalması durumunda sanal veya fiziksel mekânlar üzerindeki etkilerinin neler olacağı gibi soruların cevapları merak konusu haline gelmektedir. Sanal kamusal mekânın sürmesi durumunda sanal ortamda da kullanımın geliştirilmesi, çeşitlenmesi, sosyallik sınırlarının esnemesi vb. şeyler gelişecektir. Salgının geçmesi durumunda eski canlılığına kavuşacak mekânların, dijital mekânın ve tanımlanan sanal kamusal alanın kullanımının etkisiyle dönüşümler geçirmesi söz konusudur. Tüm bu ihtimaller göz önünde bulundurulduğunda, öngörülemeyen durumlar ve ihtimaller tartışılarak yeni ama belki de esnek mekânsal çözüm önerileri geliştirilmesi gerekecektir.

- Salgınla birlikte; mekân organizasyonları üzerinde meydana gelen değişimlerin birey üzerindeki sosyal ve psikolojik sonuçlarını ele alarak doğru mekânsal yaklaşım önerileri getirilmelidir.
- İleride yapılacak olan kamusal alanların salgın, afet gibi etmenlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.
- Kentsel ölçekte düzenleme ve planlamalar yapılırken esnek mekânsal çözüm önerileri geliştirilmelidir.
- Salgın süreci deneyimlenerek, gelişen ve değişen durumlar göz önünde bulundurulması planlamalar yapılmalıdır.

Salgın uzun süreli bir gerçeklikse; sanal kamusal alanların kullanımının artarak devam etmesi durumunda, bireylerin birbirleriyle yalnızca sanal ortamlar aracılığıyla ilişki kurması durumunun meydana getireceği değişimleri, kullanıcı mekân ilişkisi üzerinden okumak mümkündür. Bu ilişkiler kullanıcıların bedensel olarak var olma ve göz göze temas halinde olamama durumuna yol açmakta ve sadece işlevsel bir kamusal alan hayatımızın içine dâhil olmaktadır. Sanal kamusal alanların hayatın bu kadar içine dâhil olmasıyla birlikte bilgiye, hizmete ve ağ bağlantılarına olan bağımlılığın artması, bireyin kentsel yaşamın sosyallüğünden kopmasına neden olabilir. Özel yaşamın aniden tüm dünyaya açılmasıyla birlikte içeride ve dışarıda olma durumunu bulanıklaştırarak; özel alanların sanal kamusal alanlara dönüşmesiyle birlikte, kişisel alanların mahremiyeti ve gizliliği kaybolmaya başlamaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde sanal ortamların olumlu ve olumsuz yaratacağı sorunları iyi analiz etmek gereklidir. Salgınla birlikte; mekân organizasyonları üzerinde meydana gelen değişimlerin birey üzerindeki sosyal ve psikolojik sonuçlarını ele alarak doğru mekânsal yaklaşım önerileri üzerinden çıkarımlar yapmak ve salgın sürecinden sonra fiziksel ve sanal kamusal alanlarda hangi değişikliklerin bizimle kalacağı tespit edilerek tasarımlar geliştirmek oldukça önemlidir.

SONUÇ

İnsan, doğası gereği sosyal bir varlıktır ve gücünü toplumsal özelliğinden, dayanışmadan ve bir arada olmaktan almaktadır. Kamusal alan, etkileşim yoluyla bir arada olmayı sağlayan ve sosyal karşılaşmaları üreten alanlar olarak tanımlarken, salgınla birlikte yeni mekânsal organizasyonlar sanal

ortamda geliştirilmeye başlamakta; oluşturulan platformlar aracılığıyla fiziksel kamusal alan olgusunu değişime uğratmaktadır. Ancak bu sanal ortam aracılığıyla oluşturulan platformlar, kentsel mekânı sembolik ve sosyal anlamlarından uzaklaştırarak; işlevsel bir kamusal alan tanımını ortaya çıkarmaktadır. Dijital ve sanal uygulamalarla karakterize edilen bir dönem tanımlanmaya başlamaktadır. Bu durum kamusal alanın niteliğini değiştirmekte, sanal ortam aracılığıyla toplantıların, toplanmaların, konserlerin, etkinliklerin çoğunun video konferanslarla gerçekleşmeye başladığı yeni bir dünya düzeni sunmaktadır. Sanal müzeler, katılmak istediğimiz söyleşilere, seminerlere, konferanslara, dinletilere dijital araçlar yardımıyla bağlanılmaktadır. Kullanıcılar, kamusal alanlarda birbiriyle etkileşim ve iletişimde kendilerini ifade etme şekli olarak vücut dilini ve mimiklerini kullanmaktadır. Gündelik hayatta insanlarla etkileşim kurarken kullanılan mimiklerin karşılığı olarak sanal ortamda emojiler kullanılmaktadır. Ve kimi zaman söyleşilerde, seminerlerde, toplantılarda emojilerle vb. simgelerle tepkiler aktarılmaya çalışılmaktadır. Kamusal alan/kullanıcı ilişkisinin de değişim ve dönüşümü söz konusu olmaktadır. Yoğun bir şekilde dijitalleşme ihtiyacıyla karşı karşıya kaldığımız şu günlerde sanal ortamın hayatımıza dâhil olması dünyaya dair pratiklerimizi ve deneyimlerimizi de değiştirmektedir.

Küresel salgının kamusal alan üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda, günümüz kamusal alanları bireylerin bir araya geldiklerinde, salgın süresince alınan önlemler ve hareket kısıtlamaları doğrultusunda etkileşim kuramadıkları ortamları tanımlamaktadır. Kamusal alanlar sosyal ortamda buluşma, yan yana olma durumunun, ortaklıkların, protestoların gerçekleştiği yerler tanımlarken, şu an birbirine dokunmadan geçip gidilen bir yer haline dönüşmektedir. Kamusal alanlar iletişimin ve etkileşimin eş zamanlı gerçekleştiği ortamlarken, sanal kamusal alanlar eş zamanlılığı ortadan kaldıran ve kamusal alanın tarifini ve niteliğini değiştiren alanlar tanımlamaktadır. Tanımlanan sanal kamusal alanlar 'link'ler, 'id'ler ve 'passcode'lar kullanılarak girilen yerler haline dönüşmektedir. Sonuç olarak; sanal kamusal alanlar bedensel olarak var olma durumunu ve göz göze temas halinde olmadan işlevsel bir kamusal alan tanımlamakta; kamusal alanın fiziksel ve bedensel gerçeklikle etkileşim ve iletişim içinde olarak, eylemi ve söylemi yaratma durumunu ortadan kaldırmaktadır.

KAYNAKÇA

Abbany, Z. (2020). What do futurists imagine for the post-coronavirus-pandemic world? Deutsche Welle (DW)

Ak, E. (2006). Bilgisayar Teknolojisi Eşliğinde Mekân Kavramının Dönüşümü-Yeni Mekân Tanımları (Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Akcan, E. (2020). How to Build a Better World? <https://www.radcliffe.harvard.edu/news/in-news/how-build-better-world> Erişim Tarihi: 20.05.2020

Bereitschaft, B., ve Scheller, D. (2020). How Might the COVID-19 Pandemic Affect 21st Century Urban Design, Planning, and Development?. *Urban Science*, 4(4), 56. <https://doi.org/10.3390/urbansci4040056>

Berg, R.(2020), How Will COVID-19 Affect Urban Planning? <https://thecityfix.com/blog/will-covid-19-affect-urban-planning-roger-van-den-berg/> Erişim Tarihi: 12.07.2020

Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye’de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.

Designboom, (2020a). Brooklyn Domino Parkı, <https://www.designboom.com/design/domino-park-circles-glass-social-distancing-05-19-2020/> Erişim Tarihi: 22.07.2020

Designboom,(2020b). Kentsel Mobilya Tasarımları Örnekleri <https://www.designboom.com/design/shield-bench-to-fight-covid-19-antonio-lanzillo-partners-04-17-2020/> Erişim Tarihi: 17.08.2020

Dönmez, H. (2020). Pandemi Şehircilik Anlayışını Nasıl Değiştirecek? <https://wisehirler.org/haberler/pandemi-sehircilik-anlayisini-nasil-degistirecek> Erişim Tarihi: 20.02.2021

- Egan, N. (2020). COVID-19 is shaping design of future facilities, <https://www.australianageingagenda.com.au/executive/architecture-design/covid-19-is-shaping-design-of-future-facilities/> Erişim Tarihi: 15.08.2020
- Eker, G. (2020). The future of public spaces after pandemic: *Ghost Spaces*
- European Environmental Agency, (2020). Air pollution goes down as Europe takes hard measures to combat coronavirus, <https://www.eea.europa.eu/highlights/air-pollution-goes-down-as> Erişim Tarihi: 6.12.2020
- Fattah, E. A. (2020). A social Scientist's look at a global crisis: Reflections on the likely positive impact of the Corona virus. Special Paper: *School of Criminology*, Simon Fraser University, Burnaby, BC, Canada.
- Gehl, J. (1987). *The Life Between Buildings*, New York: Van Nostrand Reinhold.
- Gehl, J. (2020), Public Space Plays Vital Role In Pandemic, <https://gehlpeople.com/blog/public-space-plays-vital-role-in-pandemic>. Erişim Tarihi: 23.05.2020
- Geng, D. C., Innes, J., Wu, W., Wang, G. (2021). Impacts of COVID-19 pandemic on urban park visitation: a global analysis. *Journal of forestry research*, 32(2), 553-567.
- Giannini, S. ve Lewis, G.S.(2020). Three ways to plan for equity during the coronavirus school closures. <https://gemreportunesco.wordpress.com/2020/03/25/three-ways-to-plan-forequity-during-the-coronavirus-school-closures/web> Erişim Tarihi: 23.02.2021
- Hanafi, S. (2020). Toward a post-COVID-19 Sociology <http://www.journaldumauss.net/?Toward-a-post-COVID-19-Sociology> Erişim Tarihi: 23.12.202
- Harvey, D. (2020). Política anticapitalista em tempos de COVID-19. *Sin Permiso*, 22.
- Hbx, (2020). HBX Live! Breaking Classroom Boundaries, <https://mccannsystems.com/news/hbx-live-breaking-classroom-boundaries/> Erişim Tarihi: 18.11.2020
- Honey-Roses, J., Anguelovski, I., Bohigas, J., Chireh, V. K., Mr., Daher, C., Konijnendijk, C., ... Nieuwenhuijsen, M. (2020). The Impact of COVID-19 on Public Space: A Review of the Emerging Questions. <https://doi.org/10.31219/osf.io/xf7xa>
- Hoşkara, Ş. (2020). Rethinking the Street Space After COVID-19!
- Keleş, A. (2020). ODTÜ'de Uzaktan Eğitim Dönemi Nasıl Geçiyor? <https://alpkeles99.medium.com/odtude-uzaktan-egitim-donemi-nasil-geciyor-1dd5c809aaea> Erişim Tarihi: 20.02.2021
- Klein, N. (2020). Naomi Klein: How big tech plans to profit from the pandemic? <https://www.theguardian.com/news/2020/may/13/naomi-klein-how-big-tech-plans-to-profit-from-coronavirus-pandemic> Erişim Tarihi: 07.12.2020
- Litman, T. (2020). Pandemic-Resilient Community Planning. Victoria Transport Policy Institute.
- Moreland, A., Herlihy, C., Tynan, M. A., Sunshine, G., McCord, R. F., Hilton, C., ... & Popoola, A. (2020). Timing of state and territorial COVID-19 stay-at-home orders and changes in population movement—United States, March 1–May 31, 2020. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 69(35), 1198.
- Nikiforuk, A.(1991).. *Fourth Horseman: A Short History of Epidemics, Plagues, Famine, and Other Sources*, Kanada: Penguin Group
- Nacto, (2020). Streets for Pandemic Response and Recovery <https://nacto.org/publication/streets-for-pandemic-response-recovery/> Erişim Tarihi: 02.01.2021

- Özden, K., ve Özmat, M. (2014). Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa'da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları. *İdealkent*, 5(12), 60-87.
- Özgül, G. E. (2012). Bir görme biçimi olarak yeni medya: Kamusal bir alan imkânının araştırılması. *Journal of Yasar University*, 26(7), 4526-4547.
- Ranscombe, P. (2020). Rural areas at risk during COVID-19 pandemic. *The Lancet Infectious Diseases*, 20(5), 545.
- Ravenscroft, T. (2020). Precht designs Parc de la Distance for outdoor social distancing, <https://www.dezeen.com/2020/04/16/studio-precht-parc-de-la-distance-social-distancing-coronavirus/>. Erişim Tarihi: 18 Nisan 2020
- Ritchie H, Ortiz-Ospina E, Beltekian D, Mathieu E, Hasell J, Macdonald B, Giattino C, Roser M (2020). Parks and outdoor spaces: How did the number of visitors change since the beginning of the pandemic? <https://ourworldindata.org/grapher/change-visitors-parks-covid> Erişim Tarihi: 22.02.2021
- Salama, A. M. (2020). Coronavirus questions that will not go away: interrogating urban and socio-spatial implications of COVID-19 measures. *Emerald Open Research*, 2.
- Samuelsson, K., Barthel, S., Colding, J., Macassa, G., Giusti, M. (2020). Urban nature as a source of resilience during social distancing amidst the coronavirus pandemic.
- Sandford, A. (2020). Coronavirus: Half of humanity now on lockdown as 90 countries call for confinement. <https://www.euronews.com/2020/04/02/coronavirus-in-europe-spain-s-death-toll-hits-10-000-after-record-950-new-deaths-in-24-hou> Erişim Tarihi: 21.02.2021
- Sennet, R. (2020). Cities in the Pandemic <https://www.publicspace.org/web/guest/multimedia/-/post/cities-in-the-pandemic> Erişim Tarihi: 20.10.2020
- Süer, D. (2020). Karantina Sonrası Tahayyüllerimiz, *Mimarlık Dergisi*, 414.
- Türkiye Bilimler Akademisi, (2020). *Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu*. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları. <http://www.tuba.gov.tr/tr/yayinlar/suresiz-yayinlar/raporlar/1.-versiyon-covid-19-pandemi-degerlendirme-raporu> Erişim Tarihi: 23.04.2020
- UN-Habitat, (2020). World Cities Report 2020: The Value of Sustainable Urbanization <https://unhabitat.org/wcr/> Erişim Tarihi: 12.06.2021
- Volchenkov, D. (2018). Grammar Of Complexity: From Mathematics to a Sustainable World. World Scientific. https://doi.org/10.1142/9789813232501_0007
- Wilford, N. (2008). How epidemics helped shape the modern metropolis, <https://www.nytimes.com/2008/04/15/health/15iht-15chol.11988148.html?auth=login-google> Erişim Tarihi: 22.09.2020
- WHO, (2020a). Coronavirus disease (COVID-19): How is it transmitted? <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19-how-is-it-transmitted> Erişim Tarihi:20.02. 2021
- WHO, (2020b). Modes of transmission of virus causing COVID-19: implications for IPC precaution recommendations, <https://www.who.int/news-room/commentaries/detail/modes-of-transmission-of-virus-causing-covid-19-implications-for-ipc-precaution-recommendations>. Erişim Tarihi:15.06. 2020
- WHO, (2020c). Criteria for releasing COVID-19 patients from isolation <https://www.who.int/news-room/commentaries/detail/criteria-for-releasing-covid-19-patients-from-isolation> Erişim Tarihi:24.02. 2021
- Zuboff, S. (2015). Big other: Surveillance capitalism and the prospects of an information civilization. *Journal of Information Technology*, 30 (75-89).